

Kako bi ljudska šola postala v resnici temelj ljudskega naobraženja.

Spisal Anton Dergane.

Najglavnejša stebra narodnega naobraženja ste znanosti: pedagogika in kmetijstvo.

Dandanes se veliko govori in piše o šolskih rečeh, največ časa se porabi pa, deloma s pretresovanjem vprašanja, koliko let ima dolžnost šolskega obiskovanja na ljudski šoli trajati, deloma s praznim besedovanjem zaradi prednosti, bodi-si uže nove bodi-si stare šole. Mesto dolzega pregovarjanja o teh samo na sebi malo zanimivih rečeh bi bilo za občni blagor in razvitek ljudske omike bolj koristno in važnejšega pomena, resno spraviti se na obravnavo in rešitev družega vprašanja, kaj bi se dalo namreč storiti v prid in korist prave moralne odgoje otrok in umne ljudske omike sploh, kako bi se podučevanje v posameznih predmetih na ljudski šoli praktičnim zahtevam priredilo in kako učni načrti tako uredili, da bi se učitelj zamogel ozirati pri podučevanju na prihodnji **kmetijski ali pa obrtnijski stan** svojih šolskih otrok, sploh — s kakimi sredstvi bi tudi učitelj pospeševal pravi ljudski napredek, ter pripomogel k povzdigi naroda svojega v duševnem in gmotnem obziru; z eno besedo, kako bi ljudska šola postala v resnici temelj ljudskega naobraženja.

Danes so prepričani vsi najodličnejši in praktični pedagogi o resnici, da le s pomočjo zdrave npravne odgoje se zamorejo vsa druga vprašanja srečno rešiti, le s poboljšanjem ljudske omike sploh in s preuredbo ljudskih šol v odgojevalne zavode v pravem pomenu, s prevedenjem poduka na praktično stališče bi se našlo edino zdravilo, s katerim bi temeljito ozdravili bolezn, ki se splošno nahajajo še med ljudstvom, v državi in srenji, v šoli in družini, in na ta način našim potomcem boljše in lepšo prihodnost pripravili. — O nujni potrebi te glavne preuredbe, katero naše šolstvo neobhodno potrebuje, se zamoremo pa najbolj prepričati, ako pojasnimo nekoliko pomanjkljivosti in pogrške današnje šolske odgoje.

Dandanašnja odgoja ne razume popolnoma svoje važne naloge. Naše šole so v obče bolj učilnice nego odgojevalnice, šola mora pa vendar izobraževalnica v pravem pomenu biti; ona mora otroke za prave in cele ljudi in ne za polovičarje odgojevati. Skrb za izobraževanje moralnega čutstva, za utrjenje volje in prave značajnosti se večinoma v današnji šoli še pogrša. Ona izreja večidel otroke z napolnjenimi glavami v različnih znanostih, a s celó majhnimi srci, ker se otroci nasitujejo z raznovrstnimi rečmi na račun srčne in značajne omike. Taki otroci postanejo potem prevzetni in napačni od svojih površnih vednosti, pa čisto nepraktični za svoj prihodnji poklic v socialnem življenju. Pri naši odgoji se stari latinski pregovor „non multa sed multum“ čisto prezira. Naša šolska omika je podobna Prokustovi postelji, pri kateri se odreže, kar je predolze, prekratko se pa vleče tako dolgo, da dobi dandanes zeló priljubljeno srednost. Pri taki omiki mora šolska mladina ne samo telesno, ampak tudi duševno hujšati, ker ne dobi v pravi meri duševne hrane, ali pa tako raznovrstne, da je ne more dobro prebavati. Največa napaka današnje izreje otrok obstoji pa v tem, da smatrajo nekateri odgojitelji za smoter ljudskega naobraženja v občem prizadevanju z enacimi sredstvi, doseči tudi za razne stanove enako omiko, in da naj se izreja šolska mladina celó k gospodarski enakosti. Taka izreja namerava pa ne samo v moralnem, ampak tudi v gospodarskem in socialnem obziru na razpad človeškega društva, ker je ravno različnost stanov naravna

vez, ki društvo človeško še skupaj drži. Ker je pa naša sveta dolžnost, za časni in večni blagor in pravo korist našega ljudstva skrbeti, moramo prizadevanje današnjega časa brez strahú in brez skrbi obsoditi, ter obstati pri našem prepričanju, da so ti in enaki odgojitelji na krivi poti. — Prvi in najvišji pedagoški princip, da se človek za človeka odgojuje, je sicer sama na sebi razumljiva resnica, toda celo polje vsakovrstnih vednosti in umetnosti je pa tako veliko, da najbolj nadarjen posamezen človek zamore le majhen del od vsega tega naučiti se, še manj pa praktično porabiti, o popolnosti se ne more še govoriti o tej zadevi.

(Konec prihodnjič.)

Odgovori na kmetijska vprašanja.

*Kako se najlože odpravi „pereči ogenj“ (ožig) pri mladih sadnih drevesih? *)*

Vzrok tej bolezn, ki se pokaže na koži, so črne prašnate gljivice, katere ne le kožo, ampak tudi les pod njo posušé. Posebno rada se ta bolezen drevja poprime, kedar je drevo polno soka in je bilo ranjeno ali udarjeno. Ti nasledki nastanejo tudi, če se veja odlomi. Jablane so posebno podvržene tej bolezn. Najboljše je, če se takemu drevesu vsa bolna koža gladko odreže, rana pa z žganim apnom opere in s kotramom zamaže. Dobro je tudi, ako se okoli bolne kože meseca maja koža oguli, kar se imenuje „žilo puščati“. K.

Kako ravnati s tistimi živinskimi odpadki in s tistim gnojem, ki v klavnici od živine pride, da je najprej za rabo in zakaj je najboljši?

Ako hočemo napraviti iz živinskih odpadkov v klavnici dober gnoj, je neobhodno potrebno, da naredimo iz teh tvarin mešan gnoj ali kompost. Ako bi te tvarine naravnost porabili za gnoj, koristili bi polju in travniku le malo, ker vsak dober gnoj mora biti, kakor je vsakemu znano, zgnjit in razkrojen. Najpripravnejše je, ako se n. dobro natlačena tla nameče dobro ped debelo prsti, na katero pridejo potem odpadki iz klavnice. Ko dosežejo ti odpadki visokost kakih 15 centimetrov, pride na-nje zopet plast prsti, potem zopet odpadki itd., dokler ni kup 1—1½ metra visok. Namesto prsti se porabi tudi lahko pepel, cestno blato in žaganje. Najboljše je pa, ako se prsti primeša malo neugašenega apna, ki te tvarine hitro razkroji. Dobro je tudi, da se kup večkrat prebode s kako debelo palico in potem z gnojnico polije. Ako tak kup vsaj vsaka dva meseca dobro premešamo in prekopljemo, dobimo kmalu prav dober gnoj, ki je izvrsten za travnike in sadna drevesa. Tak gnoj je takrat za rabo, ko so vse tvarine dobro zgnjite in razkrojene, kar se prav lahko spozná. Dobro je pa, da se ne napravi nikdar en velik kup, ampak več malih, ker potem odpadki veliko lože in hitreje zgnjijejo. K.

Vojska zoper vrabce v Avstraliji.

Vrabcev poprej v Avstraliji ni bilo, ampak vpe-ljala jih je še le pred nekoliko leti vlada, ker je mislila, da bode ta tič se tam samo od mrčesov živel; pa zmotila se je, ker vrabcu diši bolj žito, grah, grozdje

*) Ti dve vprašanji sprejeli smo od več gospodarjev in mesarjev ljubljanske okolice. Kdor želi o kaki gospodarski zadevi kaj izvedeti, obrne naj se le na „Novice“, vsakemu bodedo na njegovo vprašanje, če bo le v naši moči, prav radi odgovorili. Vred.

Zakon

od 9. januarija 1882. za vojvodino Štajarsko

za povzdigo živinoreje.

Glavne točke tega zakona so sledeče:

Skrb za povzdigo živinoreje je naloga okrajnega zastopa v njegovem okraju. Zatega del mora ta biti v vedni dotiki in zvezi s kmetijskimi podružnicami svojega okraja, in kjer je potrebno, tudi s politično gosposko, in mora vse naredbe sprožiti in skleniti, katere bi mogle živinorejo v okraju povzdigniti.

S tem zakonom pripada okrajnemu zastopu posebno:

- nadzorstvo za nastavljanje plemenskih bikov po okrajnih občinah in nadziranje njihove rabe; skrb za ustanovljenje živinskih zavarovalnih družeb in podpora politične gosposke in občin v izpeljavi naredeb pri kužnih boleznih;
- pospešitev in podpiranje pridelovanja boljše klaje, kakor tudi pospešitev naprav za namakanje oziroma osušenje travnikov;
- pospešitev pametnega ravnanja in oskrbovanja živine in izpodbadanje živinorejcev za koristno živinorejo;
- obujenje naredeb, vsled katerih bi se goveja živina in od nje pridobljeni pridelki lože in boljše izpečevali;
- pospešitev planinskega kmetijstva sploh in to posebno s posredovanjem in podpiranjem ustanovljenja molznih zádrug.

Ta zakon ima še več drugih zanimivih točk, katerih pa nam zaradi obširnosti tukaj navesti ni mogoče. Brez dvombe bo ta zakon štajarskemu kmetijstvu mnogo koristil. Dobro bi bilo, ako bi tudi mi tak zakon imeli.

Amerika našim poljskim pridelkom sila nevarna.

(Dalje.)

10. Prebivalstvo, dnina, kapital.

Severno-amerikanske združene države nimajo gostega prebivalstva, vendar pa raste zaradi preseljevanja iz Evrope v jako silnih korakih. Združene države šteje so v začetku tega stoletja okoli 5 milijonov prebivalcev, imele so samo 2 mesti z več kot 40.000 prebivalci, štiri mesta štela so jih pa nad 10.000. Danes je tam prebivalcev nad 50 milijonov in to v 20 mestih po več kot 100.000, Novi Jork šteje jih 1 milijon in 200.000, Filadelfia 850.000, Brooklin 567.000, Čicago 504.000. — Naseljencev je došlo tje od leta 1820 do konec 1879. leta 10 milijonov in 870.000.

Na velikih kmetijah se večidel obdeluje s stroji, mali naseljenci razun žetve in mlatve svoja polja z delavci oziroma z živino obdelujejo, vsled tega primeroma malo potrebujejo delavcev; pa znano je, da so delavci pridni in dobri — pa tudi dobro plačani. Hlapec na malih kmetijah si zasluži poleg hrane po 30—36 gld. na mesec. — Velike kmetije pa si najemajo samo za čas velikega dela primerno število delavcev ter jih po različnosti časa različno plačujejo: spomladi poleg hrane po 45 gold. na mesec, ob žetvi po 6 gold., ob mlatvi po 5 gold. na dan, in pa ako zboli, zdravila in zdravnik. S prvim mrazom pa se vsi delavci odpusté. Delavec je zjutraj ob 6., opoludne in zvečer ob 7., delo redno traja od 6. ure zjutraj do 6. ali 7. zvečer s počitkom 1½ ure o poludne.

Kapital se je v Ameriki v zadnjih letih jako pomnožil, dobre hiše dobivajo ga redno za 2½—3%, zgo-

dilo se je vsled tega, da so zadnja leta Amerikanci prejeli velike svote evropskih javnih posojil. Zanimivati bi znalo „Novične“ bralce, izvedeti v nekoliko narodno-denarstvene razmere večih držav, katere jim hočemo tukaj podati po najnovejih sestavah Mulhal-ovih:

Goldinarjev avstr. veljave v zlatu

	letni dohodek v milijonih	davka v milijonih	Odstotek davka od dohodka	kapitala v milijonih
Angleška	11.200	1380	12½	88.800
Francoska	9300	1520	16	73.340
Nemška	7020	1060	15	44.420
Ruska	5600	900	16	30.240
Avstro-Ogerska	4230	820	19	27.800
Nížezemska	2510	250	10	22.300
Laška	2260	790	35	16.450
Španjska in Portugalska	2170	400	18	15.250
Skandinavija	1380	110	8	11.070
V Evropi skupaj	67.600	10.010	15	428.060
Severo-amrik. združene države	14.490	1460	10	63.590
Južna Amerika	1400	440	32	9500
Indija	4600	580	13	13.800
Angleške kolonije	1440	300	20	11.500
vsega	67.600	10.010	15	428.060

Goldinarjev avst. veljave v zlatu

	milijonov dolga	odstotek dolga v razmeri h kapitalu	spada kapitala na osebo	Dohodka na osebo
Angleška	8900	10	2600	330
Francoska	10.700	14½	2020	250
Nemška	2150	5	1080	170
Ruska	6820	23	380	70
Avstro-Ogerska	4190	15	800	120
Nizozemska	1200	5½	2330	260
Laška	4050	25	540	80
Španjska s Portugalijo	6350	42	760	110
Skandinavija	240	2¼	1380	170
Skupaj v Evropi	44.600	13½	1120	160
Severo-amerik. združene države	5210	8	1460	330
Južna Amerika	2060	21	380	60
Indija	1440	10½	70	20
Angleške kolonije	1320	11½	1350	180
Skupaj	54.630	12½	726	110

(Konec prihodnjič.)

Kako bi ljudska šola postala v resnici temelj ljudskega naobraženja.

Spisal Anton Derganc.

(Konec.)

Za vse stanove mora biti odgoja otrok le v pravem obziru enaka, da se namreč v otročjih srcih goji in razvija zavestnost, bogosluznost, pravičnost, odkritosrčnost, poštenost, delavnost, varčnost, zmernost, zavestno spolnovanje svojih dolžnosti in za spodobno vedenje. Kar se pa samih vednosti tiče, se mora odgoja ravnati po potrebah raznih stanov. Odgojitelj mora namreč le taisto izbrati, kar dejanskim, navadnim potre-

bam in zahtevam najbolj vstreza, zraven pa je pomisliti, kako bi se vse to v pravi korist vsacega človeka izdatno porabiti dalo. Kdor tega dobro ne preudari, utegne zelo nevarne napake v odgoji napraviti, katere se ne dajo potem nikdar popraviti. To spričujejo nam žalostni izgledi rejencev in rejenk, ki so se učili v svoji mladosti le novošegne olike, mesto praktičnih nauk, kako bi imeli namreč s svojimi duševnimi in telesnimi močmi ravnati, kako razumno gospodariti in gospodinjiti itd. Dokler ne bode ljudska odgoja od krive poti te prečudne omike ukrenila na pravo pot naravne odgoje, se bode število tacihi oseb vedno bolj množilo, značajnih in za delo pripravnih pa dan na dan manjšalo. Pa tudi oba spôla imata svoje različne naloge v ljudskem gospodarstvu v celi državi ravno tako kakor v majhni družini, in ako bi hoteli oba enako odgojevati, bi ne dosegli svojega cilja in konca, temuč celi družini veliko nesrečo učinili. Pri odgoji se mora toraj ozir jemati na potrebe posameznih stanov in spolov; drugačne znanosti so potrebne za meščane, drugačne kmetovalcu, drugačne zopet za vsak spôl posebej. Vse šole po deželi in po mestih po enacem kopitu osnovati je dandanes čisto nemogoča reč.

Da bodejo pa naše šole poglavitnim zahtevam ljudske omike ustrezale, morajo postati v prvi vrsti res odgojevalnice, v katerih se blažijo otročja srca, izbuja pravna zavest, izrejajo trdni značaji, ki so temelj, na katerega se zamore tudi zidati materijalno blagostanje našega prihodnjega zaroda. V drugi vrsti morajo biti pa naše šole ljudski zavodi, v katerih se pripravljajo otroci za praktično življenje. Sploh se mora pa ves poduk na ljudski šoli in osobito na deželi prestrojiti in na dejansko kmetijsko ali pa obrtnijsko stališče prevesti. Ako se to zgodi, si smemo svesti biti, da bode ljudska šola v istini napredovala in med ljudstvom se prepričanje dejansko vtrdilo, da je ljudska šola prekorientna in potrebna naprava, vestnemu učitelju bode pa samo ljudstvo dalo potem spričevalo, da spolnil je zvesto svoje dolžnosti, ker je delal za duševni in gmotni blagor svojega ljudstva „za pravo narodno naobraženje“ ter s tem pokazal, da je učitelj v pravem pomenu „ljudski odgojitelj“.

Kuga med raki.

Rakov poprijela se je v zadnjem času tako huda bolezen, da se je bati, da raki ne bi zginili ne le iz tujih, ampak tudi iz naših vodá. Ta bolezen pokazala se je prvokrat leta 1876. na Nemškem, in sicer v Elzasu; od tod razširila se je po badenskih, švicarskih in severo-francoskih vodah. Leta 1880. prikazala se je na Bavarskem, potem na Pruskem blizu Berolina in tudi na Štajarskem blizu Gradca. V lanskem letu poginili so v nekaterih gornje-avstrijskih rekah vsi raki; in te dni smo dobili poročila iz Kostanjevice, da je uže kakih sedem tednov tega, kar so ribči začeli opazovati, da se ob kraji Krke nahajajo mrtvi raki, a danes je teh mrtličev povsod po Krki videti. Dalje se nam poroča, da se tudi v Ljubljani uže mrtvi raki nahajajo. Takih rakov dobi se le malo kje, kakor so raki iz Krke, Kolpe in Ljubljani; škoda bi bila res velika, ako bi ta bolezen jih popolnoma zatrla.

Vzrok tej bolezni ni še natančno znan; učenjaki pravijo, da to bolezen povzročijo majhni, komaj poldrugi milimeter dolgi črvički. Ti črvički, katere imenujejo „Distoma cirrigerum“, zajedó se na ta način v meso rakovo, kakor trihine v svinjsko. Dobil so uže po več sto takih črvičkov v enem raku.

Bolni raki niso več tako boječi, kakor so bili poprej, ter prilezejo iz svojih brlogov na beli dan. Oni

postanejo zelo neukretni in tako sitni, da se svoje rakove družne kolikor mogoče ogibujejo. Če okužen rak svojega tovariša sreča, ošcipne ga s svojimi škarjami z zgolj nevolje, da mu noga odleti. Nazadnje začne raku rep otekati, oči mu postanejo neobčutljive, vleže se na hrbet, pomiga še malo z nogami ter zaspi za zmiraj. Na ta način poginili so raki na Nemškem. Dobro bi bilo, če bi kedo opazoval, kako se vedejo okuženi raki v Krki; hvaležni bi bili vsakemu, kdor bi nam kakega na tej kugi umrlega raka poslal, da bi ga natančneje preiskati mogli.

E. K.

Gospodarske izkušnje.

Gotovo sredstvo zoper uši pri živini.

Na Dunaji: Stadt, Naglergasse 1, in Neubau, Neustiftgasse 26, prodaja F. Berlyak štopo zoper mrčese: „Neu entdecktes J. Anděl's Ueberseeisches Pulver“; plehaste škatlice po 20, 40, 60, 80 kr., 1 gld. in 1 gld. 50 kr., eno kilo 5 gold. Tudi se dobi kaj lična priprava za naprašnje (Bestäubungs-Spritze za 40 krajc.). Ako s tem prahom ušivo živinče naprašiš, so uši v malo minutah vse mrtve. Enako, ako ima pes bolhe. Hočeš poleti mirno spati, poprašiš celó malo posteljo, in vse je mirno. Ako sobo ali kuhinjo, katera se zapre, poprašiš, v četrt ure so muhe proč. Tudi cvetlice ušive sem poprašil in nobene uši ni bilo več; vendar cvetlice ne smejo biti rosne, ampak suhe. Veliko nadlogo imajo dostikrat stariši z otroci zavoljo uši na glavi, mislim, da bi tudi gotovo pomagalo. Tega sicer nisem poskusil; enako bi utegnulo urno pomagati, ako se v obleki golazen zaredi.

Dostavim še, da ne živalim, ne ljudem celó nič ne škoduje. Da je resnica, kar naznanjam, potrdim s svojim imenom, katerega naznanim uredništvu.

Ako ima kedo v Ljubljani zalogo te štupe, dobro storí občinstvu, ako to v „Novicah“ naznani.

Narodne stvarj.

Društvo „Narodni dom“ v Ljubljani.

„Novice“ so uže omenile, da se je v Ljubljani osnovalo po prizadevanji in marljivosti g. dr. Mošéta društvo z namenom, vsem narodnim društvom ljubljanskim sezidati posebno hišo, „Narodni dom“ imenovano. Zares vzvišen namen! Društvo izdalo je posebna pravila, katera je vlada uže potrdila z odlokom od 5. januarija t. l. Da bodo naši bralci vedeli, kako in kaj, podamo jim tukaj posnetek najvažnejših odstavkov teh pravil.

Namen društva je, vsem ljubljanskim narodnim društvom, ki se z umetnostjo, znanstvom pečajo ali družbinskemu razveseljevanju služijo, skupno, stalno in lepo domačijo napraviti in na ta način narodno omiko in zabavo pospeševati. Za zidanje tega „doma“ potrebni denar se ima nabrati tako: Vsak, kdor hoče postati ud ali deležnik društva, vzame najmanj en delež za 200 gold., katere plača ali vse naenkrat ali pa v štirih polletnih obrokih po 50 gold. Ta denar se polagoma povrača tako, da deležnik dobiva po 3 odstotke obresti, zraven pa še po 2 odstotka kapitala, dokler ni vse izplačano. Celo glavnico na enkrat pa more dobiti le, če njegov delež kupi društvo samo ali z dovoljenjem odbora kdo drugi. Ustanovnik postane, kdor društvu najmanj 1000 gold. na enkrat daruje, podpornik pa, kdor daruje najmanj 50 kr. Vsak ud ima volilno pravico, to je, sme voliti in voljen biti. Izstopiti sme, kdor se